

Bureau

Profiel

Team

Ontwerpthema's

Ontwerpprocessen

Samenwerking

Referenties

Profiel & Visie

M3H is een architectenbureau in Amsterdam. In een voormalige parkeergarage aan de Overtoom werken we sinds 1995 met een team van zo'n tien ontwerpers aan de stedelijke omgeving. M3H is lid van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA).

M3H werkt samen

We werken nooit alleen. We gaan uit van een creatieve samenwerking met opdrachtgevers, bewoners, gebruikers, adviseurs, bouwers en andere betrokkenen. Samen geven we vorm aan het proces.

M3H onderzoekt

Voor M3H begint iedere opdracht met onderzoek. We plaatsen het project in de sociale, fysieke en historische context. Daar voegen we onze praktische en theoretische kennis aan toe. En we laten onze ervaring spreken. Zo verzamelen we alle ingrediënten die nodig zijn voor een goed ontwerp of een gedegen advies.

M3H bouwt

Maken en bouwen staat bij ons voorop. Onze ingrepen zijn precies en hoogwaardig met innovatieve oplossingen in alle facetten. Vakmanschap en ambacht zijn onze basis. Een goede leefomgeving is het resultaat.

M3H maakt

We werken aan projecten op alle schaalniveaus. Onze projecten zijn als een maatpak ontworpen en gemaakt. Ze zijn ongewoon gewoon, en laten zich pas in tweede instantie goed zien. Ze zijn lang houdbaar en daarom duurzaam.

M3H leert

We zien ons vak als een voortdurende oefening. Daarom werken we graag aan prijsvragen en steken we veel energie in onderzoek. We delen onze kennis en onze visie vaak en uitgebreid met anderen, zoals in het onderwijs en adviescommissies.

M3H Architecten
Tweede Atjehstraat 2A
1094 LE Amsterdam

T 020 6257733
F 020 6393595
E m3h@m3h.nl

Team

Marc Reniers

Machiel Spaan

Partners

Machiel Spaan

Ir. Machiel Spaan (1966), oprichter en architect van M3H, studeerde in 1992 af aan de Technische Universiteit Eindhoven. Van 2000 tot 2007 was hij onderwijscoördinator van de Academie van Bouwkunst in Arnhem en van 2007 tot 2013 hoofd van de afdeling Architectuur van de Academie van Bouwkunst Amsterdam. 'Voor ontwerpvragestukken neem ik niet het conflictueuze, maar het confluente als uitgangspunt. Programma en architectonische vorm komen tot stand door het bevragen van de context. Zo breng je het verborgen potentieel van de plek aan de oppervlakte en maak je het ervaarbaar. Materialisering staat voor mij in dienst van bewustwording van de context – of dit nu een landschap, een stedelijke omgeving, een gebouw of een ruimte is. Het ontrafelen van verschillende lagen van stad en landschap biedt de basis voor nieuwe voorstellen die, in typologie en verschijningsvorm, voortkomen uit de plek. Op de Academies van Bouwkunst in Arnhem en Amsterdam was ik verantwoordelijk voor het onderwijsprogramma en organiseerde ik onderwijsprojecten waarbij de praktijk van het maken en de context als uitgangspunt dikwijls centraal stonden.'

Marc Reniers

Ir. Marc Reniers (1968), oprichter en architect van M3H, studeerde in 1992 af aan de Technische Universiteit Eindhoven. Naast zijn werk als architect is hij actief in het onderwijs en adviseert hij op het gebied van ruimtelijke kwaliteit. 'Ontwerpen is voor mij vanuit de nuchtere feiten de sprong maken naar iets nieuws. Eerst zijn er de regels, de data, de randvoorwaarden, en aan het eind van het proces is er de sculpturale vorm. De basis van onze gebouwen is telkens een heel bewust en verstandelijk spel met data. De sprong van de intuïtie zorgt ervoor dat een bijzonder beeld ontstaat, iets wat er nog niet was. In dit samenspel van het verstandelijke en het intuïtieve maak je als ontwerper gebruik van de kracht van een ander. Daarmee veranderen beperkingen in kansen. Dat geldt ook voor het samenspel met anderen betrokkenen, zoals kunstenaars en vaklieden. In plaats van je eigen ideeën door te drijven is het veel interessanter elkaar af te tasten. Dan kom je samen tot een nieuwe richting.'

Medewerkers

Tobias Bader

Ir. Tobias Bader (1967), ontwerper en onderzoeker bij M3H, studeerde in 1995 af aan de Technische Universiteit Delft.

'Ontwerpen laat perfect zien hoe intuïtie en verstand kunnen samengaan. Een puur rationeel plan spreekt niet tot de verbeelding, er moet altijd iets ongrijpbaars, iets lyrisch in een ontwerp zitten om het spannend te maken. De context in brede zin is daarbij het vertrekpunt. Een geslaagd ontwerp voegt zich in de bestaande context maar voegt daar ook een eigen, een nieuwe expressie aan toe. Zo ontstaat er diepte en gelaagdheid. de belangrijkste opgave voor ruimtelijke planners is het creëren van een duurzame en leefbare omgeving, het creëren van leefbare steden. Het energie en CO2 vraagstuk is cruciaal voor onze toekomst. De laatste jaren houd ik me vooral bezig met initiërende en onderzoekende ontwerpprocessen: prijsvragen, schetsontwerpen, stedenbouwkundige ontwerpen en -onderzoek.'

Jeroen Caderius van Veen

Ir. Jeroen Caderius van Veen (1976), projectarchitect en bouwkundig ontwerper bij M3H, studeerde in 2003 af aan de Technische Universiteit Delft.

'In de architectuur zie ik mijzelf vooral als generalist. Ik wil het vak van de architectuur in al zijn onderdelen van ontwerp, uitwerking en realisatie beheersen en kennen. Ik ben ook een echte teamspeler. Het 'maken' als onderdeel van het ontwerpproces interesseert mij in het bijzonder. Ik werk aan grote

woningbouwprojecten waar ik bij het gehele integrale proces betrokken ben, maar ook aan kleinere, bouwgerichte projecten. Naast mijn werkzaamheden bij M3H ben ik ook meubelmaker.'

Ing. Joris Gesink (1991), assistent ontwerper/bouwkundig tekenaar bij M3H, studeerde bouwkunde aan de Hogeschool van Amsterdam en studeert momenteel aan de Academie van Bouwkunst te Amsterdam.

'In de architectuur probeer ik mijzelf vooral te verplaatsen in de ervaring van een ruimte. Licht en textuur versterken de ruimtelijke ervaring. Daarbij verdiep ik mij graag in de beweging van de gebruiker. Ook heb ik een bepaalde drang naar vernieuwing en innovatie in opgaves waarbij het terugkijken naar historie en de context van een gebouw een belangrijke rol spelen. Uiteindelijk vertalen deze aspecten zich naar een helder concept en een leesbaar gebouw. Door het werken in een team waar over deze aspecten van gedachten wordt gewisseld, krijgt het ontwerp een extra laag.'

Ing. Sebastiaan van Heusden (1993), assistent ontwerper/bouwkundig tekenaar bij M3H, studeerde bouwkunde aan de Hogeschool van Amsterdam en studeert momenteel aan de Academie van Bouwkunst te Amsterdam.

'In een ontwerp ben ik op zoek naar eenvoud en helderheid. Ik werk graag op verschillende schalen, van grote woongebouwen tot kleine paviljoens. Het is voor mij de uitdaging om zelfs complexe programma's uit te kunnen drukken in een heldere architectonische vorm. De gebruiker en de omgeving zijn hierbij de grootste invloeden en bepalen samen met de compositie het uiterlijk van het gebouw. Duurzaamheid interpreteer ik als 'bestendig voor de lange duur'. dit betekent gebruik van materialen die lang mee gaan, een slim ontwerp dat weinig afhankelijk is van installaties en een verschijningsvorm die tijdloos is.'

Wouter Kroeze

Wouter Kroeze (1973) BBE, projectarchitect i.o. en bouwkundig ontwerper bij M3H, studeerde Bouwkunde aan de Hogeschool Utrecht en aan de Academie voor Bouwkunst in Amsterdam

'Ik werk vanuit een heel brede culturele interesse: in beeldende kunst, muziek, geschiedenis en ook (bouw-) techniek. Ik werk bij M3H daarom ook graag aan verschillende projecten, onderzoeksprojecten maar ook integrale (woningbouw-) projecten. Daarnaast werk ik ook graag aan kleinere, bouwgerichte projecten van particuliere opdrachtgevers, vooral vanwege het intensieve en inspirerende contact met betrokken eindgebruikers. Ik ben een teamspeler en breed inzetbaar.'

Ir. Brigitte Kwa (1972), architectonisch en bouwkundig ontwerper bij M3H, studeerde in 1997 af aan de Technische Universiteit Eindhoven.

'Architectonisch ontwerpen staat niet los van kwaliteit in de realisatie. Daarbij staat voorop: een heldere analyse van de opgave en het bepalen van de juiste uitgangspunten voor een ontwerp, zowel conceptueel als bouwtechnisch. In combinatie met zorgvuldig uitwerken en een prettig en integer proces faciliteren, is mijn doel altijd een zo goed en mooi mogelijk gebouw te maken vanaf de eerste schets tot in het laatste detail.'

Quita Schabracq (1992), assistent ontwerper/bouwkundig tekenaar bij M3H, haalde haar bachelor aan de TU Delft en de Universidad Politecnica in Madrid. Zij is nu bezig met haar Masters Architectuur aan de Academie van Bouwkunst 'Wat mij fascineert aan de architectuur is het feit dat gebouwen een belangrijke rol spelen binnen het leven van mensen. Soms is een gebouw dienend, soms leidend, en soms ook verrassend. Elk individu gebruikt de gebouwde leefomgeving weer anders. Vaak ben ik op zoek naar een specifieke ervaring die voortkomt uit de opgave en de locatie. Om dit te ontwikkelen haal ik inspiratie uit verschillende steden, culturen en disciplines. Bij M3H heb ik de kans om het ambacht van de architectuur goed in de vingers te krijgen: het begrijpen en maken van mooie details met hoogwaardige materialen. Zo creëer je waarde in

de gebouwde leefomgeving.'

Menno Ubink (1993) BBE, assistent ontwerper/bouwkundig tekenaar bij M3H, vervolgde na zijn opleiding MBO bouwkunde de studie bouwkunde op de Hogeschool van Amsterdam met als specialisatie Transformatie & Restauratie. Momenteel is hij bezig met de opleiding Architectuur aan de Academie voor Bouwkunst te Amsterdam.

'Mijn interesse voor architectuur komt voort uit de liefde voor vormgeving in combinatie met functionaliteit, geschiedenis en ambacht. Met architectuur creëren we ruimte die ieder op zijn eigen manier kan interpreteren en benutten. Mijn interesse voor het vakgebied koester ik en ik ga graag op reis om architectuur te bekijken. Het spreekt mij aan om betrokken te zijn bij alle facetten van de architectuur. Zowel het ontwerpproces als het puzzelen met techniek om de beoogde architectuur voor elkaar te krijgen geeft mij veel voldoening.'

Voormalig medewerkers

Harun Ahmadzai, Atilgan Algan, Chris van den Berk, Marieke Berkers, Carlotta Bellan, Iris Bijvelds, Sander Bongaarts, Sechmet Bötger, Teake Bouma, Raymond van den Broek, Rutger Brouwers, Arnold de Bruin, Pieter de Bruyn Kops, Chris Burghouts, Marijn van der Bussche, Carlo Caria, Loo Ciang Chan, Corinna Chlebusch, Jan Couwenberg, Petra Diesfeldt, Holger Diekmann, Saxon-Lear Duckworth, Ofri Earon, Bastin van Eden, Angy Ertel, Charlotte Ernst, Anne-Marije Frederiks, Monique Gorisse, Christel van der Graaf, Marjolein de Haan, Hans Hammink, Noortje ter Heege, Remko van Heummen, Marco Henssen, Anne-Peter Jager, Nanna Janby, Romke de Haan, Johan Hilferink, Wouter Hilhorst, Femke van Huet, Marije ten Kate, Rinke Kluwer, Menno Kooistra, Melvin Koolen, Karen de Kort, Esmeralda Korver, Vesta Kroese, Sabine Kuchener, Ilse Kuijpers, Daniel Leenders, Tjaard de Leeuw, Jan Loerakker, Sjoerd Lodema, Tjerk van de Lune, Ianthe Mantingh, Chico van der Marel, Claudia van Mastrigd, Jeroen Mensink, Niek Nagengast, Gertjan Nijhof, Jedi Noordegraaf, Maik Novotny, Willemijn Paijmans, Caroline Peeters, Mike Pennings, Vibeke Petersen, Joost Pothast, Gijs Raggars, Hans van Rijnberk, Raimond Rozeboom, Jelle Sapulete, Jeroen van Schaick, Pieter Schlooz, Rene Scholten, Lara Schrijver, Martijn Schutte, Christine Smart, Jasper Smits, Ethel Lupica Spagnolo, Simone Spengler, Pieter Spoelstra, Huub Stevelmans, Wilbert Swinkels, Bas Talens, Jasper Ten Bosch, Katrin Terstegen, Jeanine Tjong a Hung, Christen Trömel, Josefina Uilenbogert, Tom Valks, Koosjan van der Velden, Frank van der Wal, Mark Walschot, Li Wang, Andre Weiman, Andrea Wenzl, Wouter Wigman, Camiel Wijenberg, Ciaran Woods, Michel Woud, Mark Wouters, Bas van Wylick, Bin Xu

Ontwerpthema's

Onze ervaring komt voort uit de stedelijke vernieuwingsprojecten die we de afgelopen jaren hebben ontworpen en gebouwd. Met aandacht voor context, buurt, stadsblok, woning en detail werken we steeds weer met een frisse blik aan deze opgaven. Terugkerende ontwerpthema's worden aangescherpt en verdiept.

Ambacht

Het ambacht speelt een belangrijke rol in ons werk: de architect als vakman die op alle schaalniveaus zijn vak verstaat en alle ervaring inzet in het ontwerp.

Buurt

De buurt is de plek waar de bewoner zich thuis voelt. M3H houdt in al zijn ontwerpen rekening met de individualiteit en de gemeenschapszin van bewoners. Als het kan zijn bewoners belangrijke deelnemers in het proces.

Context

Zowel de sociale, economische, historische, culturele als fysieke context krijgen aandacht in ons onderzoek en ontwerp.

Detail

Ieder detail komt voort uit het verhaal van het gebouw en het nadenken over het bouwproces.

Gebouw

Een gebouw draagt bij aan de eigen identiteit van de bewoners die erin leven, maar ook aan de identiteit van de stad.

Innovatie

In samenwerking met bouwende partijen en de industrie werken we aan de innovatie van het bouwproces, de bouwmethoden en de details. M3H maakt nadrukkelijk deel uit van het bouwproces.

Kunst

Kunstprojecten zijn integraal onderdeel van onze architectuur en van de sociale positionering van de gebouwen van M3H.

Landschap

Het landschap is een voortdurende bron van inspiratie, van de lege polder en de dijk tot aan het groen en de bomen in de stad.

Meubel

Een interieur in een gebouw en een kunstwerk in het landschap zijn als meubels. Het is belangrijk dat ze prettig aanvoelen, een vanzelfsprekende vorm hebben en mooi en vakkundig gemaakt zijn.

Participatie

In veel ontwerpprocessen werkt M3H samen met bewoners en gebruikers aan oplossingen voor actuele opgaven.

Ruimte

Door de manier waarop de ruimte is ontworpen, gematerialiseerd en geconstrueerd, bieden onze gebouwen een ruimtelijke ervaring die goed aanvoelt en past bij het programma.

Stadsblok

M3H heeft veel ervaring met analyse, ontwerp en vernieuwing van het stedelijke bouwblok.

Transformatie

De contextuele en ambachtelijke benadering van M3H werkt goed bij transformatie- en renovatieopgaven.

Urbaan

De urbane wereld waarin we werken inspireert ons om na te denken over contextuele en op buurt en bewoner gerichte stedelijke structuren.

Vernieuwing

De dynamische reparatie is de essentie van al onze ontwerpen. Het gaat erom een deel van de stad, een deel van een bouwblok, een deel van een gebouw zodanig te vernieuwen dat het voldoet aan huidige en toekomstige randvoorwaarden.

Wonen

Wonen betekent dat de bewoner op eigen wijze een gebouwde ruimte in bezit neemt. De gebouwen van M3H faciliteren deze (woon) daad.

Ontwerpprocessen

Bij iedere opgave zoeken we met alle samenwerkende partijen naar het best passende proces. Aan de hand van ontwerpthema's die bij de opgave spelen bepalen we de essentie van de opgave. Daarmee wordt duidelijk wat ieders rol in het proces zal zijn. We onderscheiden vier soorten processen: het initiërende proces, het onderzoekende proces, het integrale proces en het bouwgerichte proces.

Initiërend proces

M3H neemt het initiatief voor een actueel thematisch onderzoek of voor de deelname aan een prijsvraag, in samenwerking met ontwerpers uit andere disciplines zoals landschapsarchitecten, stedenbouwers, vormgevers en/of kunstenaars. Het resultaat is een product dat kan variëren van een schetsontwerp tot een publicatie of een prijswinnend ontwerp.

Onderzoekend proces

In opdracht van de overheid of een ontwikkelende partij onderzoekt M3H een actuele probleemstelling – al dan niet in samenwerking met andere disciplines en vaak in een proces met bewoners en gebruikers. Het resultaat is meestal niet één oplossing, maar een aantal varianten. Uiteindelijk helpen deze varianten bij het nauwkeuriger formuleren van de opgave.

Integraal proces

In opdracht van een ontwikkelende partij coördineert M3H het gehele ontwerp- en bouwproces van programmatisch onderzoek, via schetsontwerp, bouwaanvraag en bestek naar uitvoering. In de verschillende fasen verbindt M3H alle betrokken disciplines en betrokkenen, van opdrachtgever tot stadsdeel, van buurtbewoner tot constructeur en van aannemer tot gebruiker.

Bouwgericht proces

In opdracht van een ontwikkelende partij of een particulier ontwerpt en begeleidt M3H het gehele bouwproces. Daarbij staat vanaf het begin het bouwen centraal. In een zeer vroeg stadium is de uitvoerende partij (aannemer of meubelmaker) onderdeel van het proces. Het ontwerp komt tot stand in samenwerking met deze partij en met de opdrachtgever, en wordt zo op efficiënte wijze ontworpen, uitgewerkt en gerealiseerd.

Samenwerkingen

Opdrachtgevers

Alliantie ontwikkeling, Huizen
Algemene Woningbouw Vereniging, Amsterdam
AM vastgoedontwikkeling, Nieuwegein
AM Wonen, Nieuwegein
BAM vastgoed, Nieuwegein
BNA Onderzoek, Amsterdam
Bureau Belvedere, Utrecht
Centrum Beeldende Kunst Gelderland, Arnhem
FokkeWubbolt Grafische Vormgeving, Amsterdam
Gemeente Almelo
Gemeente Amsterdam, centrale stad
Gemeente Amsterdam, stadsdeel Oost
Gemeente Den Bosch
Gemeente Haarlemmermeer
Gemeente Katwijk
Gemeente Landgraaf
Gemeente Utrecht
HBG vastgoed, Amsterdam
Heijmans projectontwikkeling, Rosmalen
Heilijgers Projectontwikkeling, Amersfoort
Hopman Interheem Groep, Gouda
IGM Ressins bv, Waalwijk
Johan Matser projectontwikkeling, Hilversum
Kristal Ontwikkeling, Amsterdam
Landgoed Klein Westerhout, Geldermalsen
Latei projectontwikkeling, Amersfoort
MHOOM fashion hair design, Amsterdam
Multi Vastgoed, Gouda
NS Vastgoed (NS Poort), Utrecht
Ontwikkelingsmaatschappij New Deal, Amsterdam
Pluis Participatie Groep, Amsterdam
Projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie, Utrecht
Projectbureau Noordwaard, Rotterdam
RABO Bouwfonds Zuid, Eindhoven
Rochdale, Amsterdam
Rondom Rouw, Zutphen
Rijksgebouwendienst, den Haag
Rijkswaterstaat, Groningen
Schiphol Area Development Company, Amsterdam
Staatsbosbeheer, Driebergen
Stadgenoot, Amsterdam
Stimuleringsfonds, Rotterdam
Stichting Bouwen aan de Dijk, Neerijnen
Structure building, Amsterdam
Synchroon Ontwikkeling, Utrecht
Van der Niet Advocaten, Leiderdorp
Van Wanrooij, Geffen
Woningbedrijf Amsterdam, Amsterdam
Woningbouwvereniging Het Oosten, Amsterdam
Woningcorporatie SCW, Amersfoort
Ymere ontwikkeling, Amsterdam
Zorgcirkel Waterland, Purmerend
ZVH Stichting Zaandamse Volkshuisvesting, Zaandam
Diverse particuliere opdrachtgevers

Aannemers

Bam woningbouw, Amsterdam
BAM Wilma, Weert
Beentjes bouwbedrijf, Wieringerwerf
De maten van, Zaandam
Deurwaarder bouwgroep, Warmenhuizen
Dura Vermeer, Amsterdam
HBG woningbouw, Almere
Heijligers bouw, Amersfoort
Van den Hengel Bouwbedrijf, Heddes Bouw, Hoorn
Kreukniet, Ottoland
Mazurel bouwbedrijf, Leiderdorp
Middelkoop, Utrecht
Nieuwenhuizen-Daandels, Uden
Remko Spaan, Nijmegen
Ruud Beugels, Havelte
Structure Building, Amsterdam
Sijm de Koning bouwbedrijf, Hem
Teerenstra bouw, Heiloo
Trebbe Bouw West bv, Nieuwegein
Vink bouw, Wervershoof
VOF de Realisatie, Amsterdam
Gebr. Van Wanrooij, Geffen
Welner en zn, Geldermalsen
WTH interieurbouw, Amsterdam
Zegers bouwbedrijf, Nieuwegein

Samenwerkingen

1 op 1 Stadslandschappen, Amsterdam
24H architects, Rotterdam
A2 Studio, Rotterdam
AtelierNL, Eindhoven
BAU, Joan Busquets, Barcelona
Bureau B+B Stedenbouw en landschapsarchitectuur, Amsterdam
Leo Boogert, landschapsarchitect, Almelo
DeMakersvan, Rotterdam
Annemiek Diekman landschapsarchitect, Amsterdam
DS landschapsarchitecten, Amsterdam
Rein Geurtsen Stadsontwerp, Delft
Happy Brand mixed media, Utrecht
Dick Hauser, Amsterdam
Allard van der Hoek, Amsterdam
Kees van der Hoeven, Wassenaar
Hoogte 2 architecten, Arnhem
HOSPER landschapsarchitectuur en stedenbouw, Haarlem
Kees Hummel, Amsterdam
Peter van der Jagt, Amsterdam
Karres en Brands landschapsarchitecten, Hilversum
Robbert de Koning, landschapsarchitect, Arnhem
Lucas Kukler, Nairobi
Buro Lubbers, Den Bosch
Erick de Lyon, Amsterdam
Patrick McCabe, landschapsarchitect, Amsterdam
Dennis Moet, Haarlem
Onix, Groningen
Rijnboutt, Amsterdam

Remco Rolvink, Haarlem
Stout/Kramer, Rotterdam
Marc Teurlings, Amsterdam
Baukje Trenning, Amsterdam
Buro Urhahn, Amsterdam
Rudy Uytengaak, architecten, Amsterdam
Veenenbos en Bosch, landschapsarchitecten, Arnhem
Abe Veenstra landschapsarchitect
West 8, Urban design and landscape Architecture, Rotterdam
Fokke Wubbolts, ontwerp en communicatie
Mina Wu +
Zijaanzicht, landschapsarchitecten, Arnhem
Cino Zucchi Architetti, Milaan
Chris Zwiers, Rotterdam

Adviesbureaus (bouwkosten, constructie, installaties, e.d.)

Adams Bouwtechniek, Druten
Bartels Ingenieursbureau, Elst
Basalt Bouwadvies, Nieuwegein
Bekendam & partners, Rosmalen
Berkhout Tros, Alkmaar
BrandVeiligheid Erik Janse, De Bilt
Cauberg-Huygen Raadgevende Ingenieurs, Rotterdam
Krabbedam Boerkoel, Soest
Ed Both, Haarlem
Adviesbureau Bouwstart, Nieuwegein
Goudappel Coffeng, Amsterdam
Wim Hulst, constructeur, Amsterdam
Huygen Installatie Adviseurs,
Amsterdam
Intervam bv, Rijswijk
Kolom Bouw Advies, Alkmaar
Krekon Constructie-adviesburo, Eindhoven
Laurijssen consultancy, Gouda
MBM Bouwkosten, Amsterdam
Adviesbureau Roel van Nek, Amsterdam
Nelen & Schuurmans, Utrecht
Adviesbureau Nieman, Nieuwegein
Oranjewoud, Capelle aan de IJssel
Pieters Bouwtechniek, Haarlem, Amsterdam
Reuser Technisch Adviesbureau, Den Bosch
Van Riezen&Partners, Amsterdam
Van Rossum Bouwkunde, Amsterdam
Smits Rintsma, Zutphen
Strackee, Amsterdam
Tentij, Bouwadviesbureau, Amsterdam
Twiinstra & Gudde, Amerstfoort
Witteveen en Bos, Amsterdam

Referenties

Interview met Remco Rolvink
Interview met Joktan Cohen
Interview met Marijke de Vries
Interview met Raimond Rozeboom

Interview met Remco Rolvink

‘Ik geloof in een soort bescheidenheid van de ontwerper, in het zaaien en laten ontkiemen van ideeën. In M3H vind ik een enthousiaste medestander.’

Remco Rolvink is sinds 2010 zelfstandig architect en doet projecten in de landschapsarchitectuur en stedenbouw. M3H kent hij al uit de tijd dat hij nog werkzaam was voor Bureau HOSPER. De twee bureaus werkten toen samen met de gemeente Almelo aan het masterplan voor Waterrijk in Almelo. En vanaf 2010 werkt Rolvink opnieuw met M3H samen aan de uitwerking van onderdelen van Waterrijk. Het mondde uit in een breder onderzoek naar transitie-strategieën.

Rolvink: ‘Voor Masterplan Almelo Waterrijk, een grote gebiedsontwikkeling aan de noordzijde van Almelo, zaten we in een adviesteam van de gemeente. In dit project werkten meerdere partijen samen, waaronder de gemeente Almelo en het Waterschap. Met Machiel was er direct een klik. Zijn soepele omgang met de materie en de manier waarop hij de zaken kon doorprikken, kon schakelen en doorpakken, sprak me erg aan.’

Rolvink omschrijft het ontwerponderzoek dat ze deden in opdracht van de gemeente Almelo, als een open planproces – een benadering die past in deze tijd. ‘Als ontwerpers hebben we de taak te opereren vanuit de kwaliteit en niet vanuit het ego. Niet de preoccupatie met je eigen ontwerp maar het sensitieve, zeg maar het luisteren, staat – meer dan voorheen – voorop. M3H bezit die lenige houding. Dat betekent niet dat ze niet staan voor hun ontwerp, maar ze kijken ook naar de context. En ze luisteren naar de mensen met wie ze aan tafel zitten.’

Rolvink vervolgt: ‘Bij het ontwerponderzoek voor Almelo waren we in staat om verschillende processen te identificeren: ruimtegebruik, een sterk identiteitverschaffend ruimtelijk raamwerk voor het hele gebied en flexibiliteit in de fasering van realisatie. Zo konden we een plan maken dat anticipeert op mogelijke bewegingen en ontwikkelingen.’ Om tot een strategie te komen die een geleidelijke ontwikkeling van het gebied mogelijk maakt, is het belangrijk om de vraag achter de vraag te stellen.

Rolvink: ‘We waren ons bewust dat het om kapitaalinzet van de gemeente ging. Het initiatief om over mogelijke andere partijen dan de bekende vastgoedfinanciers te beginnen was onderdeel van het creatieve proces dat we als Rolvink en M3H hebben aangedurfd. We vonden het allebei belangrijk om helder te communiceren met de opdrachtgever en de strategie te onderbouwen, dus hebben we Twijnstra Gudde alles laten doorrekenen. Ook hebben we gelijk gekeken wat we nog meer konden met de resultaten uit deze proeftuin, bijvoorbeeld als onderzoeksmodel in de huidige situatie van stagnerende gebiedsontwikkelingen.’

Dit resulteerde in een aanvraag bij het Stimuleringsfonds voor Architectuur voor verder onderzoek naar transitiestrategieën. De bijbehorende publicatie omvatte o.a. interviews, rekenmodellen en voorbeelden van strategieën. Rolvink wijst daarbij op het belang van initiërend onderzoek naar enerzijds generieke processen en anderzijds specifieke strategieën. Doel daarbij is de economie van het delen: ‘Ik geloof in een soort bescheidenheid van de ontwerper. Ik geloof in

het zaaien en laten ontkiemen van ideeën. En dit met vele andere partijen. In M3H vind ik een enthousiaste medestander.'

'Het onderscheidende in een opgave inzichtelijk maken en zorgen voor verbeelding.'

Remco Rolvink denkt dat de huidige tijd vraagt om onderzoek 'ver voor de opgave'. De rol van de creatieve partijen is perspectieven schetsen, punten aan de horizon zetten en mogelijke wegen daarnaar toe schetsen en duiden. Het gaat om het in kaart brengen van andere processen, initiatieven en partijen. 'Het is niet meer vanzelfsprekend dat vastgoed de drijvende kracht is achter gebiedsontwikkelingen en masterplannen. Het gaat erom flexibele raamwerken en ketens van andere initiatiefnemers te onderzoeken.'

Het ontwerp blijft daarbij van belang. Rolvink: 'De rol van de ontwerper is het onderscheidende in een opgave inzichtelijk te maken en te zorgen voor verbeelding. De ontwerper dient onderzoek en processen te initiëren, waar anderen in een planproces wellicht eerder willen consolideren en risicomijdend opereren.'

Interview met Joktan Cohen

'Door de vragen helder te houden en gefaseerd te werken, krijgen de bewoners niet het gevoel van slikken of stikken. Ze hebben echt de kans om mee te denken.'

Joktan Cohen is partner bij Integrex Gebiedseconomie en Vastgoedeconomie en werkzaam als interimprojectmanager. Samen met M3H werkt hij aan de 'krachtwijk' Poelenburg in Zaandam. Uitgangspunt was het creëren van een betere sociale en fysieke leefomgeving met een goed en haalbaar ontwerp en participatie van bewoners. De architect moest dus zowel creatief als communicatief zijn.

Cohen: 'In de omgang met bewoners moet je ruimte scheppen voor wensen en bezwaren. Het is belangrijk om mensen mee te krijgen in zo'n project, door te luisteren en ze oplossingen, beelden voor te houden. Uitleg te geven. Dit vergt van de architect dat hij zich op een bijzondere manier opstelt, en dat kan alleen op basis van ervaring'.

'Als architect moet je binnen die kaders het maximale eruit halen.'

Het programmatisch en bouwkundig onderzoek voor 72 woningen in Poelenburg gebeurt in opdracht van de Stichting Zaandamse Volkshuisvesting (ZVH). Zij werkten al eerder met M3H. Cohen: 'Debbie van Noort van ZVH was enthousiast over Marc Reniers en Machiel Spaan. En ik moet zeggen terecht. Zo'n vernieuwingsproject gaat met horten en stoten. De opdrachtgever wil verandering, de bewoners dienen te worden gehoord en de architect moet dit in een analyse en ontwerp uitwerken. Bovenal moet het haalbaar zijn, financieel en in tijd. Als architect moet je binnen die kaders het maximale eruit halen'.

In zogenaamde huiskamersessies ging ZVH met de bewoners in gesprek om de bestaande kwaliteiten en problemen in kaart te brengen. Cohen: 'Bewoners kijken als "woon-specialisten" van binnen naar buiten, maar de opgave is groter. Ruimtelijke, stedenbouwkundige en financiële aspecten kaderen de mogelijkheden in. De ervaring van M3H bleek uit de manier waarop ze samen met de bewoners de mogelijkheden hebben verkend. Dat bleef niet beperkt tot binnen – de plattegronden van de woningen – maar ging over buiten – de gevels, de plinten, de relatie tussen portiek en woning en de plaatsing van de woonblokkjes. Mensen

werden meegenomen.' Hij benadrukt daarbij de efficiëntie van M3H: 'Door de vragen helder te houden en gefaseerd te werken, krijgen de bewoners niet het gevoel van slikken of stikken. Ze hebben echt de kans om mee te denken. Ik vind dat architecten er zijn voor de kwaliteitsborging. Zij zijn de experts op het gebied van goede en haalbare ontwerpen. Dit betekent overigens ook dat ze naar de opdrachtgever een ondergrens duidelijk moeten maken'. Joktan Cohens achtergrond is zowel economisch als bouwkundig. Hij ziet zichzelf vooral als iemand die werkt voor de maatschappij: de stad en de mensen.

In deze veranderende economische tijd is het meer dan ooit de uitdaging om met beperkte middelen efficiënte ontwerpen te realiseren. 'Er is een sociaal-maatschappelijk aspect aan ons werk. Zo proberen we in Poelenburg mensen uit de buurt op te leiden en in te zetten als energiecoaches, buurtconciërges etc. om zo een gevoel van trots op de buurt te ontwikkelen. Meepraten over het ontwerp van je woning en je omgeving levert daaraan ook een bijdrage.'

De ervaring van M3H op het gebied van plattegronden, woningtypologieën en de omringende ruimte blijkt in Poelenburg aan te slaan bij de bewoners. Cohen: 'We zitten met een aantal zwakke punten. Een daarvan is de gesloten plint. Functiemenging zorgt voor leven aan de straat. M3H is in staat om daarvan verschillende verbeeldingen en schetsen te maken om die aan de bewoners voor te leggen. Zo kunnen bij de renovatie de maisonnettes en de slaapkamers omgedraaid worden. Een ander punt is de ruimte tussen de blokken: de maat daarvan is goed, alleen niet duidelijk voelbaar. M3H durft het dan aan om voor te stellen extra woningen toe te voegen waarvoor de garageboxen moeten verdwijnen. Dat was voor iedereen wennen, maar als je met een goede verbeelding en argumentatie komt, dan is iedereen te overtuigen.'

De uitdaging voor Cohen is om sociale woningbouw binnen een complexe, zich transformerende wijk mooi en beter leefbaar te maken. Dit ziet hij als een veel grotere stap dan te renoveren binnen een sociaal-maatschappelijk geslaagde wijk als Amsterdam Zuid. De context waar architecten de komende jaren in werken is die van het bouwen voor de menselijke maat, maar binnen de veranderende financiële kaders.

Interview met Marijke de Vries

'M3H kan rekenen op veel goodwill vanwege een open, niet rigide, houding naar opdrachtgevers en bewoners maar ook naar aannemers en technische adviseurs.'

Marijke de Vries is projectontwikkelaar bij Ymere te Amsterdam. Daar is zij opdrachtgever voor een nieuw-bouwproject aan de Tugelaweg, binnen het ensemble dat architect Lelyman hier begin 20ste eeuw realiseerde.

Al eerder werkten Ymere en M3H samen aan stadsvernieuwingsprojecten in de 19de- en vroeg 20ste-eeuwse ring van Amsterdam. De Vries: 'M3H heeft de naam jong en speels te zijn, terwijl het bureau toch al vijftien jaar bestaat. Een grote kwaliteit is dat deze architecten het vak in alle onderdelen beheersen. Ze kunnen ook rekenen op veel goodwill vanwege hun open, niet rigide, houding naar opdrachtgevers en bewoners maar ook naar aannemers en technische adviseurs.'

Bij dit soort stadsvernieuwingsprocessen vindt Ymere niet alleen de ervaring belangrijk, maar ook de communicatieve houding van de architect. De Vries: 'Het gaat hier om een open planproces met een lange voorgeschiedenis. Bewoners mogen zelf meebeslissen en dan is het goed dat een architect daarmee ervaring heeft. M3H buigt op een positieve manier mee met de wensen van bewoners.'

Het is de bedoeling dat een intensieve vorm van participatie zoals hier, waarbij bewoners zelf plannen maken en ideeën aandragen voor vernieuwing van de blokken en de omgeving, resulteert in een groter draagvlak voor verandering. De architect dient dan zowel in plenaire sessies als in kleinere workshops te denken vanuit het gedeelde belang. De architect wordt voor deze opgaven ook een proces-begeleider.

Het is hier de specifieke expertise van de architect om mogelijkheden voor te leggen. De Vries: 'Het maken van woningplattegronden kun je zien als het spelen met ruimten. Het is aan de architect om creatieve en flexibele oplossingen aan te dragen binnen de gestelde randvoorwaarden.' De participatie in dit proces reikte vanuit Ymere zelfs zover dat De Vries haar eigen huis liet zien als voorbeeld van een ontsluitingstype. Toevallig woont zij namelijk zelf in een woning van M3H. De Vries: 'Ik woon in De Mokumer, destijds genomineerd voor de Zuiderkerkprijs. Daar kon ik het gepuzzel van de architecten met vierkante meters goed laten zien. In dit geval leverde dat een ruime woonkamer op. Je kunt zien hoe complex het is om met de logica en mogelijkheden van de plek tot oplossingen te komen.'

Het handschrift van de architect is tevens van belang. De Vries: 'De Tugelawegblokken staan in een omgeving van Amsterdamse School architectuur. De robuuste architectuur van M3H past hier goed. Het is geen directe kopie van gebouwen in de omgeving, maar refereert – bijvoorbeeld in het gebruik van baksteen – wel aan de context. De grote witte raampartijen zijn juist een hedendaags element dat de architecten hier durfden toe te passen. Samen levert dit passende maar duidelijk geen historiserende architectuur op.' 'M3H durft anderen de ruimte te geven in het proces.'

M3H durft anderen, zoals kunstenaars, de ruimte te geven in het proces. Ze juichen kunsttoepassingen toe in plaats van ze tegen te werken, en daarmee krijgen gebouwen een meerwaarde. De Vries: 'M3H staat open voor anderen, ook voor ingrepen van kunstenaars. Uiteindelijk gaat het erom iets moois tot stand te brengen. Door deze sympathieke houding wordt een meerwaarde mogelijk.' Ook De Vries ervoer deze ruimte in de samenwerking. Ze stelde zelf het programma van eisen op en merkte dat M3H daarin soepel kon meebewegen.

Marijke de Vries vindt gezamenlijke strategieën van groot belang, zeker in complexe binnenstedelijke opgaven. De Vries: 'M3H dacht goed mee en leverde zo ook munitie voor de mogelijke ontwikkeling van het openbaar gebied rondom de Tugelablokken. In politieke processen met stadsdelen en gemeente is het van belang om samen met slimme partners voor een groot draagvlak te zorgen.'

Interview met Raimond Rozeboom

'Niet alle architecten staan open voor opmerkingen vanuit de bouwende partijen maar M3H wel, is mijn ervaring.'

Raimond Rozeboom is projectleider bij Dura Vermeer Bouw Amsterdam BV. M3H kent hij al uit de tijd dat hij er stage liep. Vanuit Dura Vermeer werkte hij met M3H samen aan verschillende projecten, vooral in de bouwgerichte processen. Het meest recente project zijn de Gele Panden aan de Vrolikstraat en de 3e Oosterparkstraat in Amsterdam.

Dit is ook het eerste project dat stand komt binnen het co-makingship met Ymere. Rozeboom: 'Co-makingship kun je het beste omschrijven als een intensieve, projectoverstijgende vorm van samenwerking tussen aannemer en opdrachtgever. Het is een transparant proces op basis van wederzijds vertrouwen. Het doel is een bouwproces dat beter, sneller, leuker en goedkoper is.'

Formeel maakt de architect (nog) geen deel uit van het co-makership, al is hij er wel bij betrokken. De keten draagt gezamenlijk de verantwoordelijkheid en haalt zijn kracht uit het verbinden van de afzonderlijke schakels, de betrokken partijen. Rozeboom hierover: 'De architect staat mede aan het begin van het proces. Hij levert het architectonisch ontwerp. Het co-makership team neemt het dan over en gaat de samenwerking aan met onderaannemers, constructeurs, bouwkundige adviesbureaus en andere partijen. Vanaf dat moment is de rol van de architect meer het bewaken van de esthetische aspecten. M3H heeft voor de Gele Panden de uitwerking van het plan gemaakt tot en met de werktekeningen. Opvallend zijn hun praktische instelling, de ervaring die ze hebben op het gebied van bouwbegeleiding, hun technische expertise en hun communicatieve kwaliteiten.'

'Een praktische instelling, ervaring met bouwbegeleiding, technische expertise en communicatieve kwaliteiten.'

De bouwgerichte processen worden steeds kritischer bekeken, ook vanwege de ecologische en economische crisis. Rozeboom: 'We nemen al een tijdje onze traditionele processen in ogenschouw waarbij we waarde en verspilling benoemen. Aan de hand van het principe van lean bouwen, kunnen we het bouwproces afslanken. Met een intensieve, projectoverstijgende samenwerking, kunnen we beter, sneller, leuker, goedkoper en ook duurzamer te bouwen. Voor de Gele Panden hebben we een aantal lean-sessies gehad. M3H heeft in een plansessie het ontwerp helder uitgelegd en toegelicht waarom bepaalde ontwerpkeuzes zijn gemaakt. De metselaar stapelt vervolgens geen stenen maar werkt ook het ontwerp uit. Op die manier is hij veel meer betrokken.'

Lean bouwen zorgt dus voor tijdswinst en daarmee voor minder kosten, doordat bijvoorbeeld minder geld hoeft te worden besteed aan de bouwplaats. Ook zorgt deze aanpak voor innovaties op het gebied van materiaalgebruik, bouwproces, energiegebruik en het inrichten van de bouwplaats. Rozeboom: 'De samenwerkende partijen denken met elkaar kritisch na over de manier waarop iets gebouwd kan worden, waar wij – als hoofdaannemer – voorheen dachten dat we het zelf het beste wisten.'

Deze manier van werken vergt een praktische en communicatieve houding van alle partijen. Niet alle architecten staan open voor opmerkingen vanuit de bouwende partijen maar M3H wel, is mijn ervaring. Zo hadden we een concurrente engineeringssessie waarbij ter plekke opmerkingen over de detaillering werden afgestemd met M3H en uitgewerkt door onze bouwspecialisten. Dit leverde aan het eind van de dag een definitieve door alle partijen goedgekeurde tekening op.'

Hij vervolgt: 'Het gaat erom beter te bouwen, je niet blind te staren op enkele deelaspecten maar juist ruimte te laten voor ideeën van alle betrokken partijen. Het verschil met een traditioneel bouwteam is dat het hier nadrukkelijk gaat om projectoverstijgende samenwerking. Ervaringen en kennis gaan niet verloren na het afronden van een project maar worden meegenomen naar een volgend project. Ideaal is dat niet alleen de kennis wordt meegenomen en er weer wordt samengewerkt met dezelfde bedrijven, maar dat ook weer dezelfde personen aan tafel zitten. Zo krijg je daadwerkelijk een bouwproces dat beter, sneller, goedkoper en leuker is.'